

SI DET I VG:

Et statlig kunsttyveri

Snaut 125 år etter at britene stjal lassevis av kunstsatter fra vestafrikanske Benin City, strever British Museum – som eier klart flest av dem – fremdeles med å finne på nye unnskyldninger for å slippe å returnere dem til sine rette eiere.

KRONIKK

FREDRIK GIERTSEN, skribent og litteraturviter

den ganske middelmådige filmen «Woman in Gold» (2015) stifter vi bekjentskap med en kjekk amerikansk advokat som får et spesielt oppdrag av den aldrende jødiske kvinnen Maria Altmann. Det består i å få den østerrikske stat til å returnere et portrett malt av Gustav Klimt til sin rettmessige eier, altså henne selv. Maleriet – som forestiller hennes tante – var nemlig i Altmanns eie inntil hun måtte flykte til USA rett før krigen.

Filmen er altså basert på en virkelig retts sak, som etter nesten ti år endte lykkelig med at østerrikerne endelig gikk med på å avhende portrettet. Denne utgangen på saken strider neppe med noens intuitive rettsfølelse, så spørsmålet er vel heller hvorfor ikke enda flere – jøder og andre – har fått sitt gods og gull i retur etter at det er blitt stjålet eller etterlatt under lignende omstendigheter.

I 1897 – altså kun 41 år før Altmanns flukt – tok britiske styrker seg inn i Benin City, som ligger i dagens Nigeria. De ønsket å hevne en mindre britisk ekspedisjon som var blitt tatt i bakhold noen måneder før, da syv av deres soldater hadde måttet bote med livet. Det er mye som er usikkert med det påfølgende hendelsesforløpet, blant annet hvor mange lokale som ble drept av britene, og hvorvidt brannen som fulgte – som snart skulle redusere hele byen til aske – var påsatt. Det er heller ikke klart hvor mange verdifulle kunstverk – noen av elfenben, andre av messing eller bronse – som ble plyndret, men det er utvilsomt snakk om noen tusen.

Hvis man tar med det som ble stjålet senere, er tallet kanskje femsifret. Disse er nå spredt over hele verden, i diverse museer og private hjem, men det er British Museum – med nesten ett tusen objekter – som har absolutt flest.

Disse hendelsene avtegner i virkeligheten et klassisk forløp. Det er ikke tvil om at det opprinnelige bakholdet ble brukt som et påskudd, for det hadde allerede i lang tid foreligget planer om å innta denne byen. Britene ivret nemlig etter å åpne området for handel, for det fantes palmeolje, gummi og elfenben i overflod.

For å få opinionen hjemme til å støtte en invasjon, ble det lagt vekt på at de lokale edoene bedrev både slavehandel,

KULTURARV: Bildet viser statuer fra Benin stilt ut i Musee du quai Branly i Paris i september i år. Kunstverkene skal etter planen overføres til hjemlandet senere i år. Foto: AFP

menneskeofring og avgudsdyrking. Da hevnaksjonen ble satt i gang, var britene – med sine helautomatiske maskingeværer – totalt overlegne. De var like nøye med å dokumentere egne tap som de var uinteresserte i de lokale døde, så historikere må nøye seg med anslag.

Men om man ser hele britenes operasjon opp forbi Niger-deltaet under ett, må man nok regne med titusener av drepte afrikanere, og flere brente byer.

Når det gjelder kunstverkene, som har fått samlebetegnelsen «Benin Bronzes», så kunne britene rett og slett ikke tro at de var framstilt av det de oppfattet som såpass primitive folkeslag. De ble mottatt med forbløffelse i den europeiske kunstverdenen, og verdien deres har steget sakte, men sikkert, inntil et av de mest spektakulære av dem («The Ohly Head») nylig ble solgt for svimlende 10 millioner pund på det private markedet.

Det er ikke til å undres over at nigerianske myndigheter – både av økonomiske og «metafysiske» årsaker – stadig har krevd å få tyvgods tilbake, for man skal ikke undervurdere skadevirkningen det har på en hel kultur å få en så massiv samling kunst revet vekk.

I Storbritannia har det moralsk tvilsomme med dette aldri fått festet seg i de brede lag, ikke minst fordi undervisningen på skolen er nesten blottet for kritisk blick på imperialismen.

I boken «Loot» (2020) viser Barnaby Phillips hvordan britene allerede i lang tid hadde forsikret seg om at de selv ikke skulle bli utsatt for noe lignende. Så tidlig som i 1815 hadde de – på vegne av en rekke europeiske stater – forlangt at kunstsatter som var blitt stjålet av Napoleons styrker måtte returneres, noe som da også stort sett ble gjort.

I 1874 signerte så 15 europeiske stater en deklarasjon som forbød konfiskering av kunst, og i 1880 uttalte The British Institute of International Law at verk av kunstnerisk eller religiøs betydning ikke kunne tas som krigsbytte. Dette gjaldt imidlertid kun for «krigføring mellom siviliserte nasjoner», så dette ble ikke gjeldende internasjonal lov før Haag-konvensjonen ble signert i 1899, dessverre to år for sent for edoene.

Det er jo mildt sagt påfallende hvordan dette aldri har gitt moralsk gyldighet i tilfeller der offeret selv er tyven.

Det er vanskelig å fornekte at det ligger

noen form for rasisme bak denne dobbeltmoralen. I boken «The Brutish Museums» (2020) påpeker Dan Hicks at British Museum ikke en gang vil låne ut noen av de rundt 800 objektene de har permanent lagret i kjelleren. Dette ble klart på en temmelig grell måte da Nigeria i 1997 ble nektet lån av en spesielt symbolsk maske («Queen Idia») på en større festival.

British Museum har nå gått sammen med et knippe andre store aktører og erklært seg som «World Museums», åpenbart for å kunne hevde at de innehar en spesiell rolle som forvaltere av globale kunstsatter. Dette må ses på som en respons på at et av deres kronargumenter – at nigerianske (og andre) myndigheter ikke selv er i stand til å ta vare på slike verdier – svekkes når den britisk-ghanesiske arkitekten Sir David Adjaye nå har fått i oppdrag å tegne et nytt og moderne museum i Lagos.

I det siste har det vært en del positiv bevegelse i saken. Frankrikes president Macron har tatt til orde for en begynnende repatriering av kolonialt tyvgods, og enkelte museer på kontinentet har kommet med innrømmelser.

Betydningen dette vil få for edo-folket, som har måttet leve så lenge med en amputert kulturarv, kan knapt overvurderes.

«I det siste har det vært en del positiv bevegelse i saken. Frankrikes president Macron har tatt til orde for en begynnende repatriering av kolonialt tyvgods, og enkelte museer på kontinentet har kommet med innrømmelser.»